

Recenzii

ofere teologiei ortodoxe un impuls puternic în dialogul pe care aceasta este chemată să-l poarte cu cultura, filozofia și cu diferitele întrebări ale omului zilelor noastre. Tocmai de aceea considerăm că, analizată în ansamblul ideilor sale, lucrarea de față reprezintă un argument favorabil asumării și permanentizării vieții și atitudinii noastre creștine în orice context social, politic sau cultural.

Pr. asist. univ. dr. Nicolae Răzvan Stan

Adolf Martin Ritter, *Studii de istorie bisericească și patrologie, traducere din limba germană și note explicative de Daniel Buda, Ed. Andreiana, Sibiu, 2011, 291 p., ISBN: 978-606-8106-41-0*

Adolf Martin Ritter, profesor emerit de Istorie bisericească veche și Patrologie al Universității din Heidelberg, este un apropiat al Facultății de Teologie „Andrei Șaguna” din Sibiu, unde a susținut în mai multe rânduri ore de curs și conferințe și al *Revistei Teologice*, unde mai multe studii ale domniei sale au fost publicate. Acestea din urmă, precum și altele – într-un total de 10 studii – au fost reunite și în prezentul volum.

Primul studiu, în loc de Cuvânt înainte, se referă la Conștiința istorică protestantă și tradiția prerformatoare (p. 19-35). Demersul autorului este de a releva continuitatea istorico-teologică dintre Antichitatea creștină, Evul Mediu și Reformă. Demontând ideea, de inspirație umanistă, a desacralizării Evului Mediu, se pledează pentru asumarea integrală a întregii istorii a creștinismului de către teologii protestanți, implicațiile fiind vizibile pe trei paliere: al dialogului ecumenic, al dialogului interreligios și al competenței culturale.

Al doilea studiu analizează textul din Faptele Apostolilor 6,1-7 și dezvoltarea structurilor diaconale în perioada pre- și post-constantiniană (p. 36-51). Alegerea celor șapte diaconi a reprezentat rezolvarea unei situații de criză, intenția Sf. Luca în această istorisire fiind aceea de a oferi comunităților de mai târziu „modele pentru situațiile de conflict” (p. 45). *Diakonia*, ca și *martyria* și *leitourgia*, desemnează un mod de viață cuprinzător, valabil mereu în istoria Bisericii. Aceasta a dezvoltat și diversificat activitatea sa diaconală. Prof. Ritter evidențiază, în special în raport cu iudaismul și cu păgânismul, „revoluția” produsă de gândirea creștină în Antichitate: nu mai avem de-a face cu o cultură care se ocupă de „cei mai buni”, ci de o alta care dorește să aibă grijă de toți, respectând așadar demnitatea fiecărei persoane umane.

Al treilea studiu își dorește să răspundă, pe baza gândirii Sf. Atanasie al Alexandriei, la provocatoarea întrebare: De ce Hristos trebuie să fie și Dumnezeu? (p. 52-76). Redactat cu ocazia jubileului bimilenar creștin, studiul se confruntă cu poziția demitologizantă a unor istoriografi germani (în special cu Karlheinz Deschner, autorul lucrării „Istoria criminală a creștinismului”). Autorul apără divinitatea reală a lui Iisus Hristos, subliniind că Sf. Atanasie doar pe baza acestei convingeri putea să vorbească de mântuirea adusă cu adevărat de El. Urmarea: „Trebuie să sărbătorim jubilee precum 2000 de ani de creștinism, însă fără nici un fel de triumfalism, fără aere de superioritate, dar și fără auto-îndoială exagerată și fără complexe de inferioritate. Nu trebuie să păstrăm tăcerea asupra faptului că, aproape de la bun început, credința în Dumnezeu Cel viu, treimic, a fost forma creștină a monoteismului și că aparține, în mod esențial, identității creștine ...” (p. 73-74).

Recenzii

Următorul studiu se apleacă tot asupra operei Sf. Atanasie cel Mare, analizând doctrina triadologică, hristologică și pnevmatologică a acestuia (p. 77-127). În expunere sunt analizate cele mai noi discuții privitoare la teologia Sf. Atanasie (fiind amintiți autori ca Ayres, Gemeinhardt, Gwynn, Robertson, Hall, Chr. Stead sau Arnold Gilg). În opinia noastră, un mare interes prezintă evidențierea raportului dintre hristologie și soteriologie la Sf. Atanasie cel Mare (p. 97-99) sau reliefaarea contribuției acestuia în problema legată de *Filioque* (p. 123-125).

„Perspective ale diaconiei în opera Sf. Vasile cel Mare” (p. 128-149) este titlul celui de-al cincilea studiu. Punctul de plecare îl constituie convingerea că opera și lucrarea acestui Sfânt Părinte poate fi înțeleasă doar ținând seama de contextul în care el a trăit și a scris. Analiza omiliilor rostite cu ocazia foametei din anul 368 îi dau prilejul autorului să sintetizeze câteva principii generale în privința slujirii diaconale: 1) nu există o morală dublă printre membrii Bisericii, una specific monahală și una specific laică, ci toți credincioșii sunt datori să trăiască în egală măsură valorile Evangheliei; 2) o atitudine responsabilă este necesară atât pentru cei bogați, cât și pentru cei săraci: cei dintr-unu nu trebuie să profite de situația celor săraci, iar cei din urmă nu trebuie să se împrumute peste măsură; 3) singurul proprietar al tuturor bunurilor este Dumnezeu, oamenii fiind doar administratorii lor. În final este prezentată moștenirea gândirii marelui părinte capadocian, deopotrivă în Orient și în Occident.

Studiul al șaselea face Câteva remarci cu privire la dezvoltarea creștinismului, precum și la atitudinea creștină față de Imperiul Roman în perioada pre-constantiniană (p. 150-170). Autorul discută teoria lui Rodney Stark, sociolog american, potrivit căruia nu presupusele convertiri în masă, ci elementul demografic a jucat un rol esențial în creșterea numărului de creștini. Această teză este acceptată doar în parte, considerându-se că trebuie să se țină seama și de alți factori externi: în primul rând, creștinii posedau o rețea de ajutor social care se adresa tuturor cetățenilor, fără nici o discriminare; în al doilea rând, nu trebuie uitată structura eclesial unitară, bazată pe monoepiscopat. Se poate astfel vorbi despre o „contopire a tradițiilor”: valorile Bisericii creștine s-au contopit cu valorile lumii romane. Nu trebuie deci să se vadă o opoziție ireconciliabilă între creștinism și Imperiul Roman în perioada pre-constantiniană. Avem texte biblice ce îndeamnă la supunerea față de stat, ca *Mt 22* sau *Rm 13*, iar în alte texte ce exprimă o atitudine negativă față de acesta, precum *Ap 13*, în fapt nu este blamat statul, ci lumea ostilă lui Dumnezeu (p. 162-163). Atribuirea unei funcții protectoare Imperiului Roman demonstrează că au existat nu numai rivalități și conflicte, ci și un interes și scopuri comune între romani și creștini. Mărturie stau în acest sens operele lui Tertulian și Origen. Cel din urmă a afirmat loialitatea creștinilor față de împărat, cooperând cu el în ceea ce este drept, însă cu propriile lor „arme”, „îmbrăcându-se cu toată armura lui Dumnezeu” (*Ef 6, 11*).

Studiul următor expune relația dintre Biserica creștină și iudaism până la apariția islamului (p. 171-197), fiind punctate deopotrivă punctele de separare, dar și punctele comune păstrate între cele două religii. Cauzele distanțării sunt multiple. Demne de a fi amintite sunt: revoltele iudaice, care au dus la victoria iudaismului rabinic, iar acesta, aplicând o strategie de supraviețuire, a impus izolarea; cotitura constantiniană, care va duce în

cele din urmă la proclamarea creștinismului ca religie de stat, schimbându-se totodată atitudinea statului față de evrei, inclusiv la nivel egal. Dintre punctele comune păstrate sunt amintite: canonul biblic (Vechiul Testament face în continuare parte din scriptura creștină) și cultul liturgic (cultul liturgic creștin datorând mult celui iudaic). În anumite puncte s-a dorit însă sublinierea de către creștini a separării față de evrei, evidente în acest sens fiind modul stabilirii datei Paștilor și dezvoltarea hristologiei creștine.

Al optulea studiu este dedicat prezentării poziției Bisericii față de sclavie în Antichitate (p. 198-235). Iarși, prof. Ritter ține cont de cercetările moderne asupra acestui subiect. Pe de o parte, trebuie recunoscut că Noul Testament nu cuprinde un program propriu-zis de eliberare a sclavilor; dimpotrivă, Sf. Ap. Pavel îndeamnă în *I Co* 7, 17-24, ca fiecare să trăiască așa cum l-a chemat Dumnezeu, iar această idee este continuată și de alte scrieri patristice. Pe de altă parte însă, regăsim în Noul Testament o condamnare a comerțului cu sclavi (*Ap* 17,4), precum și condamnarea abuzului contra sclavilor, aceștia trebuind să fie tratați cu omenie, „în Domnul” (vezi *Col* 3,18-4,1, *Ef* 5,21-6,9, *I Ptr* 2,18-3,7, sau cazul sclavului Onisim din Epistola către Filimon). În consecință, „creștinismul a transformat pe cei liberi în sclavi și pe sclavi în oameni liberi și i-a făcut pe toți frați și surori” (p. 217, în formularea metaforică a lui Jean Bodin). În pofida unor voci critice, trebuie recunoscut că abolirea sclaviei aproape în totalitate la nivel mondial, în secolul al XIX-lea, datorează enorm culturii europene marcate de iudaism și creștinism.

Al nouălea studiu se preocupă de Eshatologia Bisericii vechi între Biblie și Platon (p. 236-268). Autorul este de opinie că, datorită unei certitudini legate de mântuirea creștinilor în primele veacuri, eshatologia a ocupat un loc marginal în literatura creștină. Sunt însă și câteva excepții notabile, cu texte patristice ce se referă la imaginea viitoare a raiului și iadului. În acest sens, sunt amintite și analizate: Apocalipsa lui Petru, Clement Alexandrinul, Origen, Evagrie Ponticul, Grigorie de Nyssa sau Vasile cel Mare. Autorul concluzionează prin a recunoaște că „rămâne o problemă deschisă dacă provocarea prin intermediul platonismului a fost foarte utilă pentru teologia creștină veche, dacă într-adevăr ar trebui ales sau hotărât între Biblie și Platon, Origen și Sf. Vasile” (p. 267).

Ultimul studiu evocă Momente ale înstrăinării dintre Vest și Est, Roma și Bizanț, până la mijlocul secolului al XV-lea (p. 269-291). Fără a fi originală, teza autorului – că înstrăinarea dintre Răsăritul și Apusul creștin s-a produs treptat – este elocvent ilustrată. Fără a fi ignorate cauzele de natură politică, culturală și teologică, este afirmată drept cauză principală a pierderii unității, formarea și dezvoltarea ideii de papalitate. În ceea ce privește șansele eforturilor spre redobândirea unității dintre Răsărit și Apus, autorul recunoaște cu sinceritate iritarea unor teologi protestanți față de dialogul bilateral dintre ortodocși și romano-catolici. Este vorba de temerea protestanților de a nu fi excluși de la eforturile spre unitate, și drept urmare primatul papal este o problemă ce trebuie discutată de reprezentanții tuturor tradițiilor creștine.

Traducătorul și editorul acestei cărți a prevăzut, acolo unde a considerat necesar, anumite note explicative care să faciliteze mai buna înțelegere a studiilor. Noi ținem să-l felicităm însă pe Pr. Lect. Dr. Daniel Buda pentru merituosă inițiativă de a-l familiariza pe cititorul român cu gândirea reputatului profesor Adolf Martin Ritter. Menționăm că la

Recenzii

aceeași editură a fost publicat în anul 2007 un alt volum: *Studia Chrysostomica*, traducere din engleză și germană, studiu introductiv și note explicative de Daniel Buda, Ed. Andreiana, Sibiu, 2007, 270 p. Aici este oferită și o listă bio-bibliografică a lui Adolf Martin Ritter (vezi p. XI – LXIII). Prin tot ceea ce a făcut și intuim că va face și în viitor, Pr. Dr. Daniel Buda își merită calitatea de „ucenic” al profesorului Ritter, pe care acesta însuși i-o recunoaște în volumul amintit anterior (p. 12).

Dr. Ciprian Iulian Toroczka

Un studiu al Noului Testament. Vol. I. Evangheliile de la Matei și Marcu, Editura „Eftimie Murgu”, Reșița, 2010, 420 p., ISBN:9789731906683

Crescut și educat în duhul Sfintei Scripturi, **Părintele Profesor Ioan Mihoc** de la Departamentul de Teologie Ortodoxă Didactică din cadrul Universității „Eftimie Murgu” din Reșița-Caransebeș, și-a finalizat studiile teologice cu o teză de doctorat privind „**Morala Predicii de pe Munte și influența ei asupra gândirii și vieții creștine**”, susținută la Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna” din Sibiu (2006) și apreciată cu calificativul maxim, fiind apoi publicată cu binecuvântarea **Părintelui Episcop Lucian al Caransebeșului** (2009, 452 pagini).

Pe lângă articolele și studiile publicate ulterior, recent a apărut, sub semnătura sa, volumul intitulat ***Un studiu al Noului Testament. Vol. I. Evangheliile de la Matei și Marcu***, Colecția *Orizonturi socio-umane*, Editura *Eftimie Murgu*, Reșița, 2010, 420 p. Oferindu-ni-se cinstea de a prefața acest volum, încă de la început apreciem că meritul său rezidă în faptul că, pe lângă aspectul științific propriu-zis, *răspunde necesităților didactice, încadrându-se în programa de studiu al Noului Testament*, care prevede ca aceasta să fie parcursă în cadrul a cinci semestre: trei la ciclul de licență și două la cel de master.

Prezentul volum dovedește că studiul Noului Testament nu se limitează la chestiuni de isagogie, ci acesta se cuvine a fi completat prin aprofundarea textului sfânt în cadrul unei serii preconizate de autor în cinci volume, după cum urmează: vol. I. Evangheliile după Matei și Marcu; vol. II. Evanghelia după Luca și Faptele Apostolilor; vol. III. Epistolele pauline; vol. IV. Scrierile Sfântului Ioan Teologul și epistolele sobornicești; vol. V. Teologia Noului Testament.

Fără a trece cu vederea noțiunile de isagogie, *metoda de lucru este cea a unei prezentări exegetice* (desigur, nu la extensia unor comentarii propriu-zise), urmărindu-se punerea în valoare a celor mai recente contribuții ale cercetării științifice, grefate pe fondul perspectivei istoriei influenței (*Wirkungsgeschichte*) sau a istoriei interpretării patristice a textului sfânt. Socotim că astfel de abordări pot fi dezbătute mai ales în cadrul orelor de seminar care pun efectiv „la lucru” participarea studentului, conferind studiului Noului Testament un aspect cât mai practic cu putință. Scopul este acela de a trezi interesul pentru cercetare și de a fi pus în gardă față de interpretările marginale, care nu corespund intenției autorului sfânt. Astfel, dincolo de cunoaștere, studentul este chemat să-și împrăzieze o metodă de lucru, un stil de abordare, care să corespundă disciplinei în cauză.

În acest prim volum al seriei amintite, **Părintele lector univ. Dr. Ioan Mihoc** se referă mai întâi la *problema sinoptică* (cu precizarea raportului dintre primele trei Evanghelii și a